

Проф. др Ђорђе БОРОЗАН*

ДРЖАВНОПРАВНИ ЖИВОТ СРБИЈЕ 1918-1991 У НАЈНОВИЈИМ ИСТОРИОГРАФСКИМ ДЈЕЛИМА

(Поводом књиге Љубодрага Димића, *Историја српске државности, књига III, Србија у Југославији*, Нови Сад, 2001.

У едицији *Историје српске државности*, књига *Србија у Југославији* представља завршну тематску цјелину у којој аутор на основу обимне архивске грађе и литературе тражи и налази упоришта државноправног живота Србије у времену њене инкорпорираниости у институционалне садржаје југословенске државе од 1918. до 1991. године. На том дугом путу из обиља историографске баштине која је сва у слојевима, научна, али и идејно и идеолошки обојена, чињенично за и против, интерпретативно несагласна, недовољно утемељена у контексту догађајног, друштвеноекономског и професионалног, оптерећена прошлошћу и несагледивом савременошћу, проф. др Љубодраг Димић, као и у претходним својим књигама, полази од броделовског приступа да се историја може писати "само ако искористимо њено мноштво, њене захтеве, отпоре и замке, као и њен полет за покушај стварања историје различите од оне којој су нас подучавали наши учитељи".

Управо полазећи од ових и бројних других премиса, упозорења и замки класичне и емпиријске историографије, избегавајући "уклетост методологије" Димић се, снагом научног сензибилитета, суочава са прошлошћу у којој још све ври, која је увелико онаква какву су је осјетили, видјели и описали савременици, сва у ритму сопствених виђења догађајног и друштвеног, најчешће у сфери идејног до острашћености и романтичарског до самозаљубљености - дакле сва у што љепшим траговима о себи и свом времену.

Као аналитичар историјских епоха, несагледивих осим у појединим рукавцима наука, а историја је, свакако, само један од њих, Димић настоји да у хрпи архивалија и мноштву илузија похрањених у књигама и часописима пронађе суштину државноправног бића Србије од суочава-

* Аутор је редовни професор на Филозофском факултету у Никшићу, Подгорица.

ња њене политичке елите са изазовима насталим Првим свјетским ратом. Из сумрачја становништва државе Србије, ваљало је уочити излаз са беспућа којим се пошло, указати на путеве и стрампутице политичких и националних вођа обрване моделима будуће државе, уочити аутархична схватања власти по мјери водеће странке и политичких коалиција, као и по правилу утицаја ауторитарних личности. Свако наслеђе обавезује. Србија је свој претходни државноправни развитак од стицања независности 1878. испунила националним ангажманима ауторитарних личности, не само у лику владоца, и могло се очекивати да, с обзиром на учинак српске владе у вођењу рата и обликовању програма уједињења Срба, Хрвата и Словенаца, њен доминантан утицај добије и престижну улогу у завршном чину уједињења, организовању власти новонастале Краљевине СХС и у институционалном обликовању унитарног монархистичког модела. И доиста је тако било, ма шта се данас говорило и писало о лошим компромисима српских политичара и политичком мегаломанству монарха који од југословенског простора нијесу уочили тада докучиви српски простор и национални интерес у Југославији или мимо ње. Пред овим изазовом Димић се, као многи из његовог еснафа, није колебао. Одбацио је тај за историчара несигуран пут, послужио се средствима својственим истинском посленику струке - када тле подрхтава, када смутна савременост куди прошлост и узалудно је поправља, неминовно је уочавање слојевитости догађајног и друштвеног у писању "поздане историје" и свега што оставља утисак реалне реконструкције прошлости. Да би обухватио поливалентност између оног што је Југославија уистину била и што су њене политичке елите жељеле да буде, Димић се, у овој несумњиво особеној синтези, определио за сагледавање суморних времена једне епохе у којој су развејане многе илузије актера и сљедбеника, настале и нестале институције и модели политичког живљења државне заједнице чије су елите биле обрване заробљеношћу преспорих еволуција у схватању, прихватању и толерантном поштовању сопственог и свих других - националних, вјерских, културолошких, традиционалних и других идентитета.

Тумачећи чињенице у времену и простору, Димић сматра да разјашњавати суштину историје Србије и Југославије значи упорно успостављати везе између духа материјалног живота и различитих флукуација људског настојања, што је тешко и готово немогуће ускладити ритмом који међусобно кореспондира. Све доступно је недовољно, само знање никад није коначно, догађаји, процеси и њихове интерпретативне манифестације су заводљиви, јер, упркос свему, историографски метод је "с ону страну трајања". Овом синтезом аутор настоји и у знатној мјери успијева да на медитативан начин обухвати и научно искаже историју Југославије која се свуда уочљиво види и упоредо са тим Србије, која има и премало и превише, која нестаје с познатог географског видокруга, а затим настаје у просторима политички стварног и могућег, чије елите заборављају или потискују национални интерес, не разлучују ранији србијански од политички изазовнијег српског интереса, мире се са политичким и националним преобликовањем, служе се формама новонаста-

ле државе, граде је и утемељују, да би, затим, "пробуђени", љути на друге и национално надахнути, спутавали, рушили и одрицали се учињеног, идући назад јер се замаглила будућност, тражећи кривце више у другима него у себи. У таквим околностима, када прејакo засија прошлост наспрам суморне савремености и неизвјесне будућности, стиже се опет, као много пута раније, до отворених сумњи, раскола и сукоба. На југословенском простору они су најчешће били посљедица колико геостратегијских амбиција великих сила толико и неспособних националних елита да схвате прошлост онакву каква јесте, да их у њој има и на свијетлој и на тамној страни историје, те да је савременост и будућност бољи избор за живот од било каквог насилног поправљања реално непоправљиве прошлости.

Књига *Србија у Југославији*, писана пажљиво одњегованим стилем, пулсира ритмом Димићевог сензибилитета, историчара који смисао идеја, ангажман група, колективне судбине, национална и општа догађања, друштвене структуре и идеолошке изазове анализира утврђујући менталне структуре српског и југословенског друштва у XX вијеку, времену у којем се државноправност Србије у основи "хранила" лажним дилемама.

Дуге године изучавања архивске грађе и провјеравања најразличитијих порука из хетерогене литературе о историји Југославије и Србије у њој, сагледани кроз призму дихотомног поимања времена и простора, у овој синтези потврдиле су старо правило: нема ничега олако и брзо, не бар у историографском сазнању и писању. Димић се правила историчарева струке држи и када се чини да снагом несумњивог знања и имажинације жури примичући се ватри савремених догађаја и збивања. У овом случају, нелагодно правећи компромисе са захтјевом струке и научним принципима, суочио се са изазовом да пише о историји српске државности у времену постојања Краљевине (СХС) Југославије и њеном републиканском трајању, окончаном 1991, и да при том посебно учача успоне и падове, путеве и странпутице Србије у Југославији од 1918. до 1990. Тежак и за историчара незахвалан посао утолико што се ради, временски једним дијелом, о збивањима, догађајима и људским судбинама који још снажно пулсирају животом измакле епохе и жилаво се одупиру реалном поимању, тражећи заклон у митској стварности, одлажући неумитни суд историје. Свјестан и ове опасности, Димић се као историчар суочио и са овим изазовом и одолио му.

Сводећи резултате сазнања о *Србији у Југославији* од времена стварања Краљевине СХС када су њене институције, посебно монарх и поједини чланови владе, објективно утицали на избор политичког живљења државе у коју се стопила државноправност Србије, преко искушења насталих током Другог свјетског рата, од нестанка монархије до настанка републиканског федералног модела, као и у деценијама преобликовања федералне државе којој су покрајине Косово и Метохија и Војводина стално сужавале компетенције државности, Димић је пажљиво навео све кључне разлоге отварања српског питања "по четврти пут у XIX и XX веку". С тим у вези је и ова његова констатација: "Смисао 'фе-

дералне равнотеже' огледао се у ћутању о геноциду, федерализацији Србије, бројним хипотекама (великосрпски хегемонизам и национализам), негирању националног индивидуализма, интернационализму и сличним појавама" (стр. 456).

Остављајући отвореним за даља истраживања многа питања, посебно оно - како је и зашто дошло до "дешавања народа" током 1988. и с пролећа 1989, након еуфемистичке "антибиروقратске револуције", Димић само констатује чињеницу да је Скупштина Социјалистичке Републике Србије 28. септембра 1990. усвојила Устав Републике Србије у којем је "исказана решеност" да Србија постане "демократска држава свих грађана који у њој живе". Сводећи резултат многих изазова и несумњиво вишезначне трауме којима је српски народ био изложен у тој деценији, о чему ће тек долазећи историчари дуго говорити и писати, Димић је несумњиво тачним уочавањем назначио да "изазови последње деценије XX века удаљили су Србију од типа друштва и цивилизацијских стандарда којима је у историји стремилa". (стр. 457).

Књигом *Србија у Југославији* дата је сигурна основа за даља истраживања и нова синтетичка обликовања којима ће, увјерени смо, она бити подстицајан и изузетно користан приручник, сигуран путоказ и ризница знања. Читаоци и корисници наћи ће у њој знатно више порука од ових уочавања на страницама девет поглавља названих: Историјски пут, Трагови српске државности у Краљевини (СХС) Југославији, Организација нове државе и српски државни идентитет, Закони и идеологија диктатуре, Дезинтеграција југословенске државе и идеје о државно-правној посебности Србије, Држава у рату, Федерална Србија, Уставноправно обликовање југословенске федерације и државност Србије и Декомпоновање југословенске федерације и питање српске државности.